

1939-1945 Yılları Arasında Halkın Sosyo-Ekonomik Düzeyini İyileştirmeye Yönelik Bir Çözüm: Köylü Tipi Ve Halk Tipi Elbise Uygulamaları

A Solution for the Improvement of the People's Socio-Economic Level between 1939-1945 Years: Village Type and Public Type Dress Applications

Ceren Utkugün* & Şaban Ortak**

Öz

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla insanların gündelik hayatı savaş ortamından etkilenmiştir. Bu süreçte hükümetler halkın yaşayış biçimlerinde çeşitli kısıtlamalara gitmiş, birtakım yasaklar ve kurallar getirmişlerdir. Bu kısıtlamalar giyim endüstrisinde de yoğun biçimde görülmüştür. Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmese de savaşa katılmış ve taraf olmuş devletler kadar derinden etkilenmiştir. Savaştan kaynaklanan ekonomik sıkıntıların etkilerine en çok maruz kalan kesimler dar ve sabit gelirli olmuştur. Savaş yıllarında gıda maddelerinde beliren darlık nedeniyle sıkıntı çeken vatandaşlar yükselen enflasyon ile gıda dışı ihtiyaçlarını da temin edemez hale gelmiş, hayat seviyelerini düşürmek zorunda kalmışlardır.

Savaş yıllarında beslenme, ısınma, sağlık ihtiyaçları kadar kıyafet ihtiyaçlarını gidermek de önemli bir sorun haline gelmiş; pek çok üründe karne sistemi uygulamasına gidilmiş, dar gelirli halka ve memurlara yönelik giyim yardımı kuponları da dağıtılmış, halkın karaborsadan etkilenme oranı azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak hammadde fiyatları artmış, bu durum her türlü ürünün fiyatına yansımıştır. Ekonomik sıkıntı çeken halkın yaşam koşullarını iyileştirmek üzere başka çareler de düşünülmüştür. Vatandaşa gıda maddeleri temin etmeye çalışan savaş yılları hükümetleri, giyim eşyası konusunda da tüm halkı kapsayan düşük fiyatlı üretim ve satış uygulamalarına başlamıştır. Köylü ve şehirli halkın düşük fiyata giyinebilmesini sağlamak için "Köylü Tipi" ve "Halk Tipi Elbise" uygulamaları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Köylü Tipi Elbise, Halk Tipi Elbise.

Abstract

With the start of World War II, People's daily lives were affected by the war environment. In this process, governments went to various restrictions on the way the people lived and brought some prohibitions and rules. These restrictions have also been observed intensively in the clothing industry. Although Turkey did not enter the Second World War, it was involved in the war and was as deeply affected as the states that became parties. The most exposed to the effects of the economic problems caused by the war were the narrow and fixed income. The citizens who suffered from the shortage of food items during the war have become unable to provide their non-food needs with rising inflation and have had to lower their life levels.

During the war, nutrition, warming, health needs as well as clothing needs have become an important problem. During the war, many products were introduced to the card system, and clothing assistance vouchers for narrow-income public and civil servants were distributed, and the rate of public exposure to black market was tried to be reduced. However, raw material prices increased, this situation reflected in the price of all kinds of products. There are other ways to improve the living conditions of the people who suffer from economic hardship. The government, which tried to supply food to the citizen, started low-priced production and sales practices covering all the people in the field of clothing. "Village type" and "Folk type dress" applications were made in order to ensure that the people of the village and the city can be dressed at a low price.

Keywords: The Second World War, Peasant-Type Dress

* Afyonkocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi; cerendemirdelen@hotmail.com; ORCID: orcid.org/0000-0002-5911-9175

** (Doç. Dr.); Afyonkocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi; sortak@aku.edu.tr; ORCID: orcid.org/0000-0001-9180-0158

Extended Summary

In September 1939, the German invasion of Poland, Britain and France declared war on Germany, the full six years of the Second World War began. With the start of World War II, People's daily lives were affected by the war environment. In this process, governments went to various restrictions on the way the people lived and brought some prohibitions and rules. These restrictions have also been observed intensively in the clothing industry. During the war, some clothes were accepted as luxury, and the understanding of "build, use, repair" was tried to be placed. With the understanding of "build, use, repair", the cost of production was reduced and tried to recover the material. It was always a policy to remove an old trousers and sew a new skirt, reshape an old blanket and make a winter coat, remove an old cardigan and re-weave a child's clothing.

Although Turkey did not enter the Second World War, it was involved in the war and was as deeply affected as the states that became parties. With the start of the Second World War, the economic situation has deteriorated, the goods sought have fallen into the black market, prices have risen as much as they can, and the cost of life has become a little more severe each day. Economic difficulties and difficulties that started with the war caused an economic crisis in the country. The most exposed to the effects of the economic problems caused by the war were the narrow and fixed income. The citizens who suffered from the shortage of food items during the war have become unable to provide their non-food needs with rising inflation and have had to lower their life levels. During the war period, the government began to help low-income civil servants and poor-settled people in order to alleviate the hardship of these sections and maintain their work.

In the war years, nutrition, warming, health needs as well as the need to dress clothes has become an important problem; the voucher system was applied in many cases, clothing coupons for low-income people and civil servants were distributed, and the rate of people being affected by the black market was tried to be reduced. However, raw material prices have increased, reflecting the price of every product. Other remedies have been considered to improve the living conditions of the people suffering from economic hardship. The governments of the war years, who are trying to provide citizens with foodstuffs, have begun low-cost production and sales practices covering the whole population in the field of apparel. "Peasant Type" and "People's Type Dress" applications have been made to ensure that the villagers and the urban people can wear a low feather.

The Second World War had a profound impact on the villagers, which constituted a large majority of the country's population, and it has become an important problem for the villagers to meet their nutritional, health, and clothing needs. Robust and durable fabrics are produced for the clothing needs of rural people. The fabric that the Turkish villagers can wear at State factories was made and sold at an affordable price. Although the clothes that were made were criticized for not being suitable for the working life of the villagers, and the different clothes should be designed according to the regions and branches of the business, the current application and the intermediaries were eliminated and the price cooperation was tried to be ensured throughout the country. Women, men, children for summer and winter dress, laundry and shoe varieties were prepared and sold. The prices were announced to the public with the announcements and news in the press. In fact, the villagers were taught to use weaving looms in suitable areas and they were taught to weave their own clothes.

In order to provide the clothing needs of the fixed income and poor people, the production of single type dress and single type shoes, which are described as "folk type", has been started. Although a well-intentioned effort was made between 1939/1942 on the production of shoes, it was not successful for reasons such as scarcity of materials and price costs, and a small amount of shoes were produced. Between 1943/1945, various body sizes for women, men and children, summer and winter folk dress, Laundry was manufactured, prices and sellers were announced to the public in newspapers.

Giriş

Gıdadan sonra temel gereksinme olan giyim insanın dış etkenlerden korunmasını ve toplumun genel ahlakı paralelinde örtünme gereksinmesini sağlamış, aynı zamanda toplumsal statüsünü de belirlemiştir (Tekeli & İlkin, 2014, s. 311). Giyim sadece örtünme ve doğa koşullarından korunma amacıyla kullanılmamış, ilkçağlardan günümüze kadar toplumsal, kültürel, dini ve siyasi olaylardan da etkilenerek şekillenmiştir. Giyimi etkileyen olaylardan biri de savaşlar olmuştur. Savaşa dahil olan toplumlarda, savaştan kaynaklanan iktisadi kısıtlamalar kaynakların daha iradeli kullanılmasını gerektirmiş, aynı zamanda savaşın insanlar üzerindeki politik ve psikolojik etkileri giyimde kullanılan materyalleri de değiştirmiştir. Bu dönemde moda sadece o toplum üyelerinin beğenisine göre şekillenmemiş, politikacılar tarafından da şekillendirilmiş, hatta toplumda birliği sağlamanın bir aracı olarak kullanılmıştır (Albayrak, 2016, s. 540). Öte yandan savaşa katılmayan toplumlarda da giyim koşulları savaştan etkilenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı yılları savaşa katılan ya da katılmayan ülkelerde modanın düşünüleceği bir zaman olmamıştır. Ancak savaş yılları boyunca moda, önemli bir ticaret kaynağı ve dengeleyici bir güç olarak, oluşan bu olumsuz ortamdan ayrı bir havada varlığını sürdürmüştür. Savaş modanın tüm yapısında bir değişiklik oluşturmuştur. Bu dönemin giysileri modanın ekonomik ve politik durumlardan ne denli güçlü etkilendiğinin kesin bir kanıtıdır. Ancak tüm zorlayıcı koşullara ve hammaddeki tüm kısıtlamalara karşın moda sektörü yine de ayakta kalmayı başarmıştır (Öndoğan, 1996, s. 364).

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesi, İngiltere ve Fransa'nın da Almanya'ya savaş ilan etmesiyle 6 yıl sürecek olan İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Bu süreçte hükümetler halkın yaşayış biçimlerinde çeşitli kısıtlamalara gitmiş, birtakım yasaklar ve kurallar getirmişlerdir. Günlük hayatı fazlasıyla etkileyen savaşın getirdiği bu kısıtlamalar ve kurallar özellikle giyim endüstrisinde oldukça yoğun biçimde uygulanmıştır. Savaşla birlikte gelen yokluk ile giyim yenilik oluşturmak yerine pratik olmaya başlamış; uzun elbiseler, drapeli modeller ve dantel kumaşların yerini kısalan etekler, sadeleşen aksesuarlar ile sivil üniforma tarzında giysiler almıştır (Albayrak, 2016, s. 540-542).

Savaş yılları boyunca üniformalar her yerde ve her ortamda görülmüştür. Sivillerin giysileri de askeri imaja olan sempatiden dolayı sadeleşmiştir. Savaş yıllarında İngilizler “yap, kullan, tamir et” sloganı ile üretim maliyetini düşürerek materyali geri kazanmaya çalışmışlardır. Eski bir pantolonun sökülerek yeni bir etek dikilmesi, eski bir battaniyenin yeniden boyanıp biçim verilerek kışlık bir palto haline getirilmesi, eski bir hırkanın sökülüp yeniden örülerek bir çocuk giysisi elde edilmesi hep bu politika doğrultusunda uygulamaya konulan çalışmalardandır. Amerika'da naylon çorap üretilmeye başlayınca kadar kadınlar için bir çift şifon çorap bile lüksün en büyük göstergesiydi. Savaş döneminde ipek bulunmadığı için çoraplar azalmaya başladığı zaman İngiliz kadınlarının bacaklarının arka ortasına çorap dikişi gibi boydan boya ince bir çizgi çekerek çorap havası vermeleri onların zeka ve yaratıcılıklarının göstergesi olarak kabul edilebilir (Öndoğan, 1996, s. 364-365). Almanya'da ise savaş dolayısıyla ekonomik bir tedbir olarak cepsiz, astarsız, telasız elbiseler yapılmaya başlanmış (*Vakit*, 20 Şubat 1940), Romanya'da köylülerin ayakkabılarını koltuk altlarına sıkıştırarak yürüdükleri görülmüştür (*Cumhuriyet*, 29 Haziran 1942).

Türkiye'de Cumhuriyet uzun savaş yıllarından sonra kurulduğunda bu yıllarda giyim standartları çok düşüktür ve Avrupa'dan eski elbise ithal edilmesi önemli iş alanları arasındadır. İnsanların büyük bir kısmının elbiseleri, çorapları yamalıydı. Ayakkabı tamirinin yaygın bir meslek alanı olması bir yana, ayakkabı pençesinin fiyatı geçim endekslerinde yer almıştır. Yani giyime ilişkin tüketim kalıpları fakirliğin yaygınlığının bir kanıtı olarak yorumlanabilir niteliktedir. Öğrencilere okulda öğretilen giyim ahlakında da giysilerin yamalı olması değil temiz olmayışının eleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle de Cumhuriyet Hükümetleri halkın giyimi için en çok tükettiği pamuklu

dokumanın üretiminde yeterli hale gelmeyi un ve şekerin yanında üçüncü beyaz olarak öncelikli hedefleri arasına almışlardır. Çünkü hükümetler giyim sorununa sadece halkın giyim gereksinimini karşılamak için eğilmemiş, bu sorunu uygulamaya çalıştığı modernite projesinin bir ögesi olarak da ele almıştır (Tekeli & İlkin, 2014, s. 311).

1. 1939-1945 Yılları Arasında Halkın Sosyo-Ekonomik Düzeyini İyileştirmeye Yönelik Çabalar

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ekonomik durum da bozulmuş, aranan mallar karaborsaya düşmüş, fiyatlar alabildiğine yükselmiş, hayat pahalılığı her gün biraz daha şiddetlenmiştir. Serbest çalışan orta dereceli halk ile memurlar geçim sıkıntısına düşmüşlerdir. Bazı ülkelerde Türkiye'de hayat pahalılığı, işsizlik, sefalet olduğu yolunda radyo yayınları yapılmaya başlamıştır (Goloğlu, 2012, s. 63).

Türkiye, 1939-1945 yılları arasında devam eden İkinci Dünya Savaşı'na girmeyerek savaş dışı kalma politikasını başarmışsa da bu savaşa katılmış ve taraf olmuş devletler kadar derinden etkilenmiştir. Savaşla birlikte başlayan ekonomik güçlükler ve sıkıntılar ülkede bir ekonomik bunalımın yaşanmasına neden olmuştur. Türk toplumunun geniş bir kesimi bu bunalımdan olumsuz yönde etkilenmiştir (Akandere, 1998, s. 145). Bu etki özellikle savaş yılları içerisinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de "*Savaşın en çok hissedilen tarafı hayat pahalılığı olmuştur*" şeklinde ifade ettiği gibi fiyatların önlenemez yükselişinde kendini en somut bir şekilde ortaya koymuştur (TBMM Z.C., D. VI, C. 21, s. 5; Bülbül, 2006, s. 3). Savaşın ülke ekonomisine etkileri şu şekilde dile getirilmiştir:

"...Memleket öylesine bir ekonomik buhran içerisine düşmüştü ki bir lokma has ekmekten, bir avuç şekerden tutun da bir kilo çiviye kadar bütün zaruri havayış altın pahasına elde edilebilir lüks maddeler sırasına girmiş ve geçim sıkıntısı harp halinde bulunan memleketlerde bile görülmeyen bir vahamet arz etmeye başlamıştı." (Karaosmanoğlu, 1984, s. 184).

Daha savaşın ilk günlerinde yükselmeye başlayan fiyatlar sınır tanımaz duruma gelmiştir. Az gelişmiş durumda olan sanayi yüksek üretim giderlerinin sıkıntısı içinde kıvranmış, yapılmış mallar yüksek fiyatla piyasaya çıkarılmıştır. Dış ticaret ilişkilerinin bozulması yüzünden ucuz ve kolay ithalat yapılamamıştır. Savaş dönemi boyunca, özellikle de 1941 ve 1942 yıllarında buğday ürününün çok az oluşu Türk milletinin ana besin maddesi ekmek üzerinde kısıtlamalar yapılmasına neden olmuştur. Bu sırada büyük bir orduyu beslemenin zorluğu da göz önünde tutulacak olursa 1942 yılında Türk toplumunun büyük bir sosyal ve özellikle ekonomik bunalım içinde olduğu kolayca anlaşılır. Hayat son derece pahalılaşmış, en zorunlu ihtiyaç maddeleri bile karaborsaya düşmüş, yüksek fiyatla karaborsada alışveriş yapılması normal hale gelmiştir (Goloğlu, 2012, s.173).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında halk ekmek, şeker, kahve, makarna, pirinç, yağ gibi gıda ürünlerinde olduğu kadar; kumaş, ayakkabı, odun, kömür, akaryakıt, çimento, züccaciye ürünleri ve ampül gibi tüketim maddelerine erişimde de problem yaşamıştır. Sabit ve dar gelirli devlet memurları, düşük gelirli emekliler ve diğer fakir halk kesimleri İkinci Dünya Savaşı'nın kentlerde oluşturduğu ekonomik sıkıntıların etkilerine en çok maruz kalan kesimler olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk günlerinden itibaren yiyecek, giyecek, odun ve kömür gibi temel tüketim maddelerinin fiyatları artmaya başlamıştır. Birçok tüketim maddesi karaborsaya düşerek piyasadan çekilmiştir. Savaş dönemi hükümetleri bu kesimlerin sıkıntılarını hafifletmek ve işlerinin devamını sağlamak için düşük gelirli memurlara ve yoksul durumda olan halk kesimlerine yardım faaliyetlerine girişmiştir (Metinsoy, 2007, s. 292-293).

Savaş yıllarında görev yapan hükümetler pek çok temel ihtiyaç maddesine yönelik yardım faaliyeti yapmış, halk giyim konusunda da desteklenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında pamuklu kumaşların üretimi yetersiz olduğundan fiyatların yükselmesi önlenememiştir. Köylülerin refah seviyesinin yükselmesi ve köylü giyiminin iyileşmesi için dönemin hükümetleri tarafından köylüler

arasında dokumacılığın geliştirilmesi düşünülmüştür. Deneme olarak bazı köylere dokuma tezgahı verilmiş, iyi sonuç alınır ise her köye tezgah dağıtılması kararlaştırılmıştır (*İkdam*, 12 Mart 1939; *Haber*, 20 Mart 1939; *Akşam*, 8 Nisan 1939; Koçak, 2007, 409). Sırrı Day'ın İktisat Vekilliği döneminde 1940 yılından itibaren köylünün ziraat dışındaki zamanlarını boş geçirmemesi ve ihtiyaçlarını kendisi yaparak dokuma fabrikalarının yükünün hafifletilmesi amacıyla köylüye el tezgahı dağıtımına karar vermiştir (*Ulus*, 22 Mayıs 1943; Koçak, 2007, s. 409).

Dokumacılığın gelişimi için İktisat Vekaleti'nce tedbirler alınmıştır. Dokumacılıkla uğraşan yerlerde bile el tezgahlarının ve çıkırıklarının ilkel ve verimsiz olduğunun görülmesi üzerine daha kullanışlı ahşap tezgah ve çıkırıkların dağıtılması; kurslar açılması kararlaştırılmıştır. Bu karar sonucunda köylünün giyiminin düzeltilmesi ve boş zamanlarında yaptıkları dokumaları satarak para kazanmaları hedeflenmiştir (BCA 490.01., Yer No: 1452.16.1/1-2; *Akşam*, 7 Ocak 1941; *Ulus*, 7 Ocak 1941; *Vatan*, 8 Ocak 1941). Ayrıca İktisat Vekaleti köylere seyyar dokuma ustaları göndererek halka dokumacılık öğretmiştir. CHP Genel Sekreterliği, köy dokumacılığının ilerlemesi için Halkevlerinin çalışma programlarındaki esaslar dairesinde gayret gösterilmesini rica etmiştir (BCA 490.01., Yer No: 1452.16.1/3; *Akşam*, 11 Mayıs 1941).

Dağıtılan tezgah ve çıkırıklardan iyi sonuçlar alındığı için 1942 yılında 5.000 tezgah ve çıkırık sipariş edilmiş, bunların el sanayisi ilerlemiş halka parasız dağıtılacağı duyurulmuştur. İktisat Vekaleti 1940-1941 yıllarında köylüye 3.842 tezgah ve 3.682 çıkırık, Halkevleri ve Köy Enstitülerine 142 tezgah, 250 çıkırık; 1942 mali yılında 600'er tezgah ve çıkırık dağıtmıştır. 1943 mali yılında ise 400'er tezgah ve çıkırık dağıtmayı planlamıştır. Köylünün çıkırıkla eğirip bükükleri ipliklerle el tezgahlarında kendi giyecekleri kumaşları yapabilmelerini temin için birçok yerde Yüksek Ziraat Enstitüsünde yetiştirilen ustalar kurslar açmıştır. Bu kurslarda başarılı olan köylülere tezgah ve çıkırık parasız verilmiştir. Bu dağıtım sayesinde birçok köyde ilkel şekilde bulunan tezgahların gelişmiş bir şekilde sokulabilmesi de sağlanmıştır (*Ulus*, 1 Ekim 1942; *Ulus*, 22 Mayıs 1943).

Savaş yıllarında yaşanan ekonomik sıkıntılara destekleme ve yardım faaliyetleri ile çare bulunmaya çalışılsa da pek çok üründe karne sistemi uygulamasına gidilmek zorunda kalınmış; dar gelirli halka ve memurlara yönelik giyim yardımı kuponları da dağıtılmış, halkın karaborsadan etkilenme oranı azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak hammadde fiyatları artmış, bu durum her türlü ürünün fiyatına yansımıştır. Ekonomik sıkıntı çeken halkın yaşam koşullarını iyileştirmek üzere başka çareler de düşünülmüştür. Köylü ve şehirli halkın düşük fiyata giyinebilmesini sağlamak için "Köylü Tipi" ve "Halk Tipi Elbise" uygulamaları yapılmıştır.

1.1. Köylü Tipi Elbise Uygulaması

İkinci Dünya Savaşı ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan köylüler üzerinde büyük sarsıntılar oluşturmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi savaş yıllarında beslenme, ısınma, sağlık ihtiyaçları kadar kıyafet ihtiyaçlarını gidermek de önemli bir sorun haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı başlamadan köylülerin iyi giyinmesi için ucuz ve sağlam elbise tedariki düşünülmüş, İsmet İnönü Türk köylüsünün kolayca ve ucuza alabileceği elbise ihtiyacına işaret ederek bu konuda süratle çalışma yapılmasını istemiştir. Bu istek üzerine devlet fabrikalarında Türk köylüsünün giyebileceği tipte kumaşlar imal edilmiştir. Kırsal kesimde yaşayan insanlar için çalışırken de giyebilecekleri tarzda sağlam kumaşlar imal edilerek uygun ücretle temin etmeleri sağlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonunda en uygun görülen ve Türk köylüsünün önceden de giydiği çulaki, ince şayak, kalın şayak ve damalı şayak tercih edilmiştir. Hükümet bu kumaşlardan elbise yaptırarak, hiçbir kâr alınmadan tamamen maliyet fiyatına verilmesini kararlaştırmış, satış ve dağıtımda Sümerbank ile Ziraat Bankası görevlendirilmiştir (*İkdam*, 31 Mart 1939; *Akşam*, 2 Nisan 1939).

Sümerbank Yerli Mallar Pazarları Müdürlüğü bu kumaşlardan dört boy elbise hazırlatmış ve bu elbiseler 30 Nisan 1939 tarihinden itibaren İstanbul'da satışa çıkartılmıştır. Aynı zamanda bu elbiselerden Ankara'ya ve Ziraat Bankası'nın yurdun her tarafındaki şubelerine gönderilmiştir. Halis

yerli yapağıdan imal edilen elbiselerin maliyet ve satış fiyatı çulakiler için 360-450, ince şayaklar için 520-655, kalın şayaklar için de 545-700 ve damalı şayaklar için de 500-700 kuruş olarak tespit edilmiştir (*Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1939).

Dahiliye Vekaleti'nden vilayete gelen tebliğe göre köylü tipi elbisenin köylülerce yapılması, dokuma imkanı olmayan yerlerde Sümerbank'la iletişime geçilmesi, vilayetlerce mahalli ihtiyaçlara uygun tezgahlar tesisi ile kullanımlarının öğretilmesi faydalı görülmüştür. Sonuçlarının bildirilmesi ve tespit edilen kıyafetlerin üçer fotoğrafının gönderilmesi istenmiştir (*Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1939; *İkdam*, 11 Mayıs 1939; Bknz. Ek:1). Ayrıca İsmet İnönü'nün isteği üzerine köylü için Amerikan bezinden çamaşır, diril kumaştan gömlek ve Beykoz Fabrikası mamulâtından bot ve iskarpin olarak iki çeşit ayakkabı yapılması kararlaştırılmıştır. Beykoz Fabrikası imaline başladığı bu ayakkabılardan bot olanlarını 310 kuruştan, altı çift olarak yapılacak iskarpin tipini de 190 kuruştan satacağını, halis köseleden ve sağlam olarak yapılacak ayakkabıların ülkenin her tarafında kâr alınmadan aynı fiyata satılacağını duyurmuştur. Ayrıca köylü tipi kasket ve çorap için de incelemeler başlamıştır (*Vakit*, 11 Mayıs 1939; *İkdam* 11 Mayıs 1939).

Diğer taraftan, Amerikan bezinden çamaşır, diril kumaşından gömlek, deri ve köseleden ayakkabı, kasket ve çorap yaptırılmasına ve maliyet fiyatına köylüye verilmesine karar verilmiştir. Köylü tipi iskarpin ve botlar Beykoz Fabrikasında, çamaşırlar Sümerbank Yerli Mallar Pazarları Müdürlüğünde hazırlanmıştır. Sümerbank Yerli Mallar Pazarlarında birer köylü kısmı oluşturulmuş ve maliyet fiyatına köylüye satış yapılmıştır (*Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1939; Bknz. Ek:2).

1939 tarihi itibarıyla ülkede bulunan fabrikalardan çok azı köylünün muhtaç olduğu eşyaları yapmakta idi. Köylüye üretim aletleri yapan bir traktör ya da bir pulluk fabrikası da yoktu. Köylünün giyecek eşyasını yapan kuruluşlar da çok azdı. İhtiyacı tamamıyla temin edemese de İstanbul'da köylüye mahsus kasket, hazır elbise yapan küçük birkaç imalathane vardı ancak köylüye hazır elbise ve ayakkabı yapan bir müessese kurulmamıştı. İstanbul'da 25 kuruşa mal olan bir kasket Anadolu köyünde 2 liraya kadar satılmaktaydı. Demek oluyor ki; köylüye eşya yapan imalathanelerle köylü arasında bir sürü aracı vardı. Yapılacak olan iş köylüye ucuz giyecek eşyası yaparak bunu köylere mümkün olduğu kadar ucuza dağıtmaktı.

Sümerbank köylü tipi elbise, çarık yapmak suretiyle bu sahada bir adım atmıştır. Ancak Sümerbank tarafından yapılan bu elbiselerin köylü tarafından giyilmeyeceği eleştirileri basında yer almıştır. Sümerbank'ın terzisi tarafından yapılan bu elbise ile köylünün giydiği elbise arasında büyük fark bulunduğu iddia edilmiştir. Bu elbise köylerde tarla işleri ile meşgul olmayan kimselerin giyebileceği bir elbise olarak eleştirilmiştir. Hatta ülkedeki bütün köylüler için aynı tip elbise yapılması hatalı bulunmuş; iklim, yerel şartlar ve çalışma şartlarının göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır. Sümerbankın terzileri tarafından elbiselerin hazırlanmasından önce bu elbiseleri giyen köylülere sorulması, farklı coğrafyalarda yaşayan köylülerin ihtiyaçlarına göre yapılması gerektiği belirtilmiştir (*Akşam*, 22 Mayıs 1939).

Sümerbank köylüler için ucuz fiyatlı iç çamaşırı ve çorap da hazırlatmıştır. Devlet hesabına imal edilen ve Kayseri'de hazırlanan gömlekler 58 kuruşa satılmıştır. İç çamaşırlarına 90 kuruş fiyat konmuş, adi çoraplar 13.5 ve halis yünlü çoraplar 30-35 kuruştan satışa çıkarılmıştır. Ayrıca Sümerbank Beykoz Fabrikasında köylüler için imala başladığı halis köseleden botların fiyatını 310 kuruştan 290 kuruşa indirmiştir (*Vakit*, 25 Mayıs 1939). Sümerbank erkek köylüye ucuz elbise temininden sonra köylü kadınlara da ucuz elbise ve manto imaline karar vermiştir. Kayseri fabrikasında hazırlatılan kumaşlardan yapılan mintanlar 58 kuruşa mal olmuş ve aynı fiyatla Ankara ve İstanbul'da satışa çıkarılmıştır. Bakırköy Bez Fabrikasında hazırlanan kumaşlarla yapılan köylü tipi don ve gömlek de 90 kuruşa satılmıştır. Köylü çorapları 12.5 kuruş, köylü kasketi 30-35 kuruş, köylü iskarpini 190 ve botları 290 kuruşa satılmıştır. İmalata başlanmadan önce çeşitli kıyafetler tespit edilmiş, kıyafetler bu tiplere göre dikilerek dağıtılmıştır. Gerek erkek, gerekse kadın

elbiselerinin köylere kadar dağıtımını kolaylaştırmak ve ucuza temin etmelerini sağlamak için büyük şehirlerde bir teşkilat kurularak kamyonlar satın alınmıştır (*Akşam*, 25 Mayıs 1939; *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1939; *İkdam*, 25 Mayıs 1939).

Sümerbank'ın köylülerin giyecek ihtiyacını ucuz şekilde karşılamak için yaptığı çalışmalar sonucunda hazırlanan köylü elbiseleri satışa çıkarılmıştır. Dayanıklı kumaştan yapılan bu elbiseler halis yünden imal edilen şayak ve kumaşlardan her boya göre dikilmiş, takımlar 350 ile 700 kuruş arasında satılmıştır. Ayrıca köylü dairesinde Kayseri bezinden mintanlar 56 kuruş, Kayseri ve Nazilli kaput bezinden çamaşır ve gömlekler 45 kuruş, tire çoraplar 12.5 kuruş, Feshane yününden kasketler 30-35 kuruş, Beykoz fabrikasında yapılan kunduralar 190 ve potinler 290 kuruş fiyatla satılmıştır (*Ulus*, 28 Mayıs 1939; *Haber*, 1 Haziran 1939).

Sümerbank köylü kadınları için de erkek elbiselerinden daha ucuz fiyata tek tip elbise ve ayakkabı yapmaya karar vermiş, köylü kadınlar tarlada da çalıştıkları için çalışmadıkları zamanlarda giyecekleri elbiseden başka dayanıklı kumaşlardan iş elbiseleri de yapılması kararlaştırılmıştır (*Akşam*, 7 Haziran 1939). İktisat Vekili Hüsnü Çakır Sümerbank fabrikalarında imal edilen köylü elbise, çamaşır ve ayakkabıları üzerinde incelemeler yapmış, daha ucuz fiyatla imal edilerek satılması gerektiğini belirtmiştir. Sümerbank köylü kadınlar için hazırladığı milli kıyafetlerdeki elbiseleri satışa çıkarıp, bu elbiseleri en küçük köylere kadar göndermiştir (*Vakit*, 7 Haziran 1939; *İkdam*, 7 Haziran 1939). Hüsnü Çakır'ın incelemelerinden sonra Sümerbank yeni tedbirler almış, imal edilecek ürünler için indirimli fiyatlar tespit etmiştir. Köylü kadınlar için fiyatları 255-325 kuruş arasında olan Kayseri bezinden yazlık mantolar hazırlanmıştır. İmal edilen yazlık erkek elbiselerinin karışık desenli olanları 280-340, düz renk olanları 255-310 kuruş arasında satılmıştır. Önceden hazırlanan kışlık şayak elbiselerin imal şekilleri üzerinde değişiklikler yapılmış, dayanıklılığının artırılması için pantolonların dizlerine ve ceketlerin kollarına iki kat kumaş konması kararlaştırılmıştır. Ayrıca köylü erkekler için avcı tipi elbise yapılmıştır. Sümerbank köy idare heyetlerine her türlü köylü elbiselerinin hazır olduğunu bildirmiştir (*Akşam*, 11 Haziran 1939; *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1939; *Vakit*, 11 Haziran 1939; *İkdam*, 11 Haziran 1939).

Köylü elbiseleri hazır olunca köy ihtiyar heyetleri vasıtasıyla dağıtım yapılmıştır. Sümerbank'ın köylüler için hazırladığı elbiseler çok rağbet görmüş, Sümerbank köylü kadınların mantoya alışmalarını sağlamak amacıyla Kayseri Bezinden hazırladığı mantoları 225-355 kuruş arasında satmış, kasaba ve şehirliler için de 7-8 liraya satılabilecek ucuz elbise temini için çalışmalara başlamıştır (*Cumhuriyet*, 11 Haziran 1939; *Ulus*, 21 Haziran 1939; *Akşam*, 22 Haziran 1939; Bknz. Ek:3).

Savaş öncesi dönemde yapılan bu çalışmalardan sonra 1941 yılı başına kadar bir faaliyet gerçekleştirilmemiştir. 1 Ocak 1941 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nde satışta olan köylü elbiseleri fiyat ve çeşit listesi yayınlanmıştır. Kalın kaputluk toz şayaktan korucu elbisesi (ceket, pantolon, şapka, tozluk) 1100 kuruş olarak belirlenmiştir. Satışa çıkarılan elbise çeşitlerinin fiyatları her ayın birinde *Cumhuriyet*, onunda *Son Posta*, yirmisinde *Ulus Gazeteleri* ile düzenli yayınlanmıştır. Elbiselere konan malzemeden ceplikler kalın kaput bezi (Bakırköy ve Değirmenli marka); kol, yelek, kemer astarları kalın çizgili ketendir. Ceket ve yelek arka astarları kalın siyah renkli boyamadır. Genel istek üzerine elbiseler 46/48/50 beden üzerine kesilmiştir. Ocak ayında 3000 liraya kadar toplu olarak verilecek büyük siparişlerin bir ay zarfında teslim edilebileceği belirtilmiştir (*Cumhuriyet*, 1 Ocak 1941).

1941 yılı başında İktisat Vekaleti binasında köylünün kendi elinden çıkmış eşyaları sergilemek amacıyla daimi teşhir yeri açılmasına karar verilmiş ve çeşitli dekoratörler çalıştırılarak teşhir yeri oluşturulmuştur. Hükümet, Türk köylüsünün giyim eşyasını kendi eliyle teminine yardım etmek ve ucuz köylü elbisesi meydana getirmek için dokuma tezgahı ve iplik dağıtımına önem göstermiş, ayrıca bu tezgahlarda işlenen giyim eşyasının köy odalarında teşhir edilmeleri sağlanmıştır. Diğer

tarafından çeşitli köylü elbiseleri örnekleri oluşturularak modaya uygun köylü kıyafet tipleri yapılmıştır (*Vatan*, 26 Ocak 1941).

Basında yer alan ilanlarda köylü ve işçi elbiseleri “ucuz/sağlam/dayanıklı” olarak vurgulanmıştır. İkinci partisi kısa bir zamanda satılan köylü ve işçi elbise ve pantolonlarının üçüncü partisinin birkaç güne kadar satışa çıkarılacağı ilan edilmiş; tüm ülke çapında köylü ve işçi elbiselerini perakende olarak satan mağazalar detaylı olarak listelenmiştir (*Cumhuriyet*, 23 Ekim 1942; *Cumhuriyet* 29 Ekim 1942).

2 ve 8 Kasım 1942 tarihlerinde *Cumhuriyet* Gazetesi’nde üçüncü partinin satışa çıkarıldığı duyurulmuştur. İstanbul Sultanhamamı’ndaki toptancı Selahattin Karakışlı müessesesi tüccar ve esnaftan dolayısıyla köylü ve işçilerden gördüğü rağbet ve alakadan cesaret alarak teşkilatını genişletmeye karar vermiştir. Çeşitli il ve ilçe merkezlerinde müessese ürünlerini satan mağazalar yoktur. Bu gibi yerlerde ürünleri satmak isteyenlere fiyat ve çeşit listesi gönderilebileceği, siparişlerin bedelinin İstanbul’da peşin alınacağı duyurulmuştur (*Cumhuriyet*, 2 Kasım 1942; *Cumhuriyet*, 8 Kasım 1942). 9 ve 15 Kasım 1942 tarihlerinde yayınlanan sayılarında ise İstanbul’da Selahattin Karakışlı müessesesi atöylerinde ucuz, sağlam, dayanıklı olarak köylü ve işçiler için yapılmakta olan elbise ve palto çeşitlerinin Kastamonu ve kazaları için toptan ve perakende satış yeri ilan edilmiştir (*Cumhuriyet*, 9 Kasım 1942; *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1942; *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1942; *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1942; *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1942).

17 Mart 1943 tarihli *Vatan* Gazetesi’nde yerli ve dayanıklı kumaşlardan yapılan köylü elbiselerinin beğenildiği ifade edilmiştir (*Cumhuriyet*, 17 Mart 1943; Bknz. Ek:4). 21 Mart 1943 tarihli *Cumhuriyet*’de kilot pantolonların 640 kuruş, düz pantolonların 700 kuruştan toptan fiyatla satışa çıkarıldığı yer almıştır (*Cumhuriyet*, 21 Mart 1943). Köylü ve işçi elbiseleri İstanbul Toptan Satış Yeri Müessesesi siparişte bulunmak isteyen müşterilerin siparişleri kabul edildiğine dair muvafakat cevabı almadan sipariş bedellerini göndermemeleri rica edilmiştir (*Cumhuriyet*, 9 Nisan 1943; *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1943).

3 Mayıs 1943 tarihli *Cumhuriyet* Gazetesi’nde yazlık köylü ve işçi elbiselerinin satışa çıkarıldığı duyurulmuştur (*Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1943; Bknz. Ek:5-6-7). 3 ve 5 Temmuz 1943 tarihli *Cumhuriyet* Gazetesi’nde köylü erkek elbiseleri satış fiyatları şu şekilde yer almıştır: “Düz biçim ceket 1750 kuruş, körüklü Erenköy ceket 1850 kuruş, dört cepli spor ceket 1950 kuruş, körüklü Erenköy takım 3500 kuruş, dört cepli spor takım 3600 kuruş, düz biçim takım 3400 kuruş, kilot pantolon 1230 kuruş” (*Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1943; *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1943).

1945 yılı Şubat ayı başında yeni tip kalın şayak ucuz köylü elbiselerinin toptan satışına başlanmıştır. Büyük yeleksiz takımlar 22, yelekli takımlar 26, tek ceketler 13-14, tek pantolonlar 8-9 lira toptan satış fiyatı tespit edilmiş; çocukların yeleksiz takımları 17, yelekli takımları 20, tek ceketler 10, tek pantolonlar 7 liradan satılmıştır. Yeni tip işçi elbiselerinin toptan satışına başlanacağı duyurularak ceket pantolondan ibaret işçi takımlarına 1.650, tek ceketlere 875, tek kilot pantolonlara 620, düz pantolonlara 680, battal boy pantolonlara 750 kuruş toptan fiyat tespit edilmiştir (*Cumhuriyet*, 6 Şubat 1945; *Akşam*, 7 Şubat 1945; *Akşam*, 8 Şubat 1945; *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1945).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında çekilen ekonomik sıkıntılar en çok köylerde hissedilmiştir. Köylerde oturan insanların gıda, sağlık, giyim gibi temel ihtiyaçlarını gidermesi önemli bir sorun olmuştur. Köylülerin kıyafet ihtiyaçlarını karşılamak için basında “ucuz, sağlam, dayanıklı” olarak vurgulanan kumaşlar devlet fabrikalarında üretilmiştir. Bu kumaşlarla, çeşitli eleştiriler gelse de, kadın, erkek, çocuk bütün köylülerin giyebileceği tarzda elbiseler yapılarak ucuz fiyatla satılmıştır. Önceden İstanbul’daki birkaç küçük imalathanede üretilip köye yüksek fiyatla ulaşan kıyafet çeşitleri uygun fiyatla köylerden temin edilebilir hale gelmiştir.

1.2. Halk Tipi Elbise ve Ayakkabı Uygulaması

Savaş yıllarının giysilerinde pratik, rahat tarzlar yer almaya başlamıştır. Çünkü o sırada insanlar fabrikalarda ve tarlalarda çalışmışlardır. Savaş tam olarak bir kıtlığa neden olmuş ve zaruri malzemeler vesikaya bağlanmıştır. Bundan dolayı da konfeksiyon sektöründe kumaşın kesiminden, stiline kadar her şey etkilenmiştir. Öyle ki kadın elbiseleri vücuda sıkı oturup, boyları da diz kapağının altına inmiştir. Sivillerin giyimlerinde ordu üniformasından etkilenilmiştir: Vatkalı omuzlar, apolet ceket ve çevresinde takviyeler ilave edilerek yapılan giysiler neşeli bir hava oluşturmaktan öte, modanın bireysel havasına sadelik getirmiştir. Savaşın ekonomi üzerindeki etkileri yüzünden fazla para harcanmadan gösterişsiz giysiler yapma yoluna gidilmiştir. Gereksiz süsleyici malzemelerden vazgeçilmiştir (Ağaç, Çivitçi & Saygılı, 2007, s. 8).

Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılara rağmen lüks tüketime yönelik alışkanlıklarından vazgeçemeyenlerin, tasarruf uygulamalarına ayak uydurmaları için lüks gıda ve giyim maddelerinin yasaklanması veya sınırlandırılması görüşü zamanla toplumda daha fazla taraftar bulmaya başlamıştır (Cumhuriyet, 11 Mart 1941; Bülbül, 2006, s. 41; Bknz. Ek:8-9). Başbakan Refik Saydam 6 Haziran 1941 tarihinde TBMM’de yaptığı bir konuşmada en büyük çalışmalarının İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ticari ve iktisadi sahada dengeyi korumak, vatandaşların asgari ihtiyaçlarını karşılamak, üretimi arttırıp hayat pahalılığı ile mücadele etmek olduğunu belirterek bunları yaparken asgari ihtiyacı gözettiklerini, lüks malzeme denilen ihtiyaca değil, zevke hitap eden eşyaya hiçbir kıymet vermeyeceklerini ve teminine çalışmayacaklarını ifade etmiştir (TBMM Z.C., D. IV, C. 15, s. 314-315; Bülbül, 2006, s. 41).

İkdam Gazetesi’nde 1939 yılı Temmuz ayında yer alan “Hayat Pahalılığı” yazı dizisi sırasında gazeteye “Bir aile reisi” imzasıyla gelen mektupta ayakkabı pahalılığından şu şekilde bahsedilmiştir:

“Beş çocuk babasıyım, hepsi mektebe gidiyor. En büyük masraflarından biri, hatta en büyüğü ayakkabı parasıdır. Erkek çocuklar mahalle aralarında futbol oynadıkları için ayakkabıları parçalanıyor. Kızlara ise aldığım ayakkabılar iki ay bile dayanmıyor. Biz de vakti ile çocuktuk, sokak aralarında oynardık. Fakat bize alınan ayakkabılar bu kadar dayanıksız değildi. Bütün kabahat çocuklarımda değil, herhalde bu derilerde de bir kusur var. Hayat pahalılığı gibi memleketimizin en can alacak derdi ile meşgul olmanızdan cesaret alarak size bu mektubu yazıyorum.”

Bu mektuba cevap olarak bir deri mühendisi; derilerin savaştan önce kullanılan derilere kıyasla dayanıklı olmadığını, fabrikaların dayanıklı hammadde bulamadıklarını, ucuz ve kalitesiz derileri almak zorunda kaldıklarını açıklamıştır (*İkdam*, 23 Temmuz 1939).

Sabit gelirli ve yoksul kesimlerin giyim ihtiyaçlarının temin edilmesi için tek tip elbise dikimi ve ayakkabı imalatı konusunda talepler gündeme gelmiştir (Gökbunar & Kahrıman, 2014, s. 145). Önceki bölümde de ifade edildiği üzere 1941 yılında çorap, fanila, halk tipi elbise ve ayakkabı yapılması için çalışmalara başlanmıştır. Savaş dönemi koşullarında halk tipi çorap ve fanila yapılmasının fiyat kontrolü ve malzeme tedariki bakımından kolaylık olacağı düşünülmüştür (*Vatan*, 15 Şubat 1941). Ticaret Odası halk tipi sağlam ve ucuz giyecek eşya imalatı için görüşmeler yapmış, çorap ve fanila örnekleri hazırlamış, eşyaların ihtiyacı karşılayabilecek miktarda üretilmesi için tedbir almıştır (*Vatan*, 22 Şubat 1941; *Cumhuriyet*, 6 Mart 1941). İaşe Müsteşarlığı halk tipi elbiselerin yapılması için bütün fabrikaların imal edebileceği ve ucuza mal edebileceği yünlü milli bir kumaş türü tespit etme çalışmalarına başlamıştır (*Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1941).

Ayakkabıcılar Kooperatifi hazırlayacağı halk tipi ayakkabılar ve fiyatları hakkında Fiyat Murakabe Komisyonuna bilgi vermiştir. Komisyon tarafından numunelerin uygun görülmesi halinde “halk ayakkabısı” adı altında satacağı ayakkabıların her yerde aynı fiyata satılması kararlaştırılmış, böylelikle fiyat konusunda halkın aldanması ihtimalinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Halk ayakkabıları örnekleri erkek, kadın ve çocuk için ayrı olarak hazırlanmıştır (*Vakit*, 26 Şubat 1941).

Fiyat Murakabe Komisyonu 3 Mart 1941 tarihinde Mıntka Ticaret Müdürlüğü'nde toplanarak bir kundura firmasının teklifini incelemiştir. Bu firma 460 kuruşa mal ettiği ayakkabıları eğer kendisine %10 kar verilirse seri halinde kadın ve erkek ayakkabıları yapabileceğini ve günde 100 çift çıkarabileceğini bildirmiştir. Komisyon getirilen örnekleri incelemiş ve daha geniş inceleme yaparak Ayakkabıcılar Kooperatifinden gelecek örneklerle beraber bu teklifi de göz önüne almaya karar vermiştir (*Cumhuriyet*, 4 Mart 1941).

Halk tipi ayakkabının yanında Fiyat Murakabe Komisyonunun daha önceden kabul ettiği yasal kâr oranları üzerinden satılmak üzere lüks ayakkabı çeşitleri de hazırlanmıştır. Ayakkabıcılar Kooperatifi de Fiyat Murakabe Bürosu tarafından istenen halk tipi ucuz ve sağlam ayakkabı örneklerini hazırlatmıştır (*Cumhuriyet*, 12 Mart 1941). Hazırlanan örnekler incelenmiş, kooperatif bu ayakkabılardan en büyük tipin maliyetini 575, diğerini 500-450 ve çocuk ayakkabılarını da 350 kuruş olarak göstermiştir. Bu şekilde verilecek karla beraber birinci tip ayakkabıların 700 kuruşa satılması düşünülmüştür (*Cumhuriyet*, 22 Mart 1941).

Halk tipi ayakkabılar hakkında İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nda Sümerbank, deri fabrikatörleri ve kunduracıların katılımıyla bir toplantı yapılmıştır. Önce erkekler, sonra kadınlar için halk tipi ayakkabı yapılması kararlaştırılmıştır. Kunduracılar gerekirse halk tipi ayakkabılardan senede bir milyon çift yapabileceklerini iddia etmişlerdir. Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen de İstanbul Ticaret Odası'nda halk tipi ayakkabı konusu ile ilgilenmiş, bu konuda vekaletin düzenli olarak bilgilendirilmesini istemiştir (*Vakit*, 18 Nisan 1941; *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1941). Tek tip ayakkabı oluşturmak üzere yapılan çalışmalar sonuna gelindiğinde yapılan hesaplar, halk ayakkabılarının 660 kuruşa mal olacağını göstermiştir (*Cumhuriyet*, 27 Nisan 1941).

Halk tipi ucuz ve sağlam ayakkabıların imali için yapılan incelemeler tamamlanmıştır. Yapılan incelemeler sırasında deri fiyatları yükseldiğinden maliyet hesapları değişmiştir. İaşe Müsteşarlığı 1941 yılı Mayıs ayı sonuna kadar halk tipi ayakkabıların imaline başlanması için hazırlık yapmaya başlamıştır (*Vakit*, 9 Mayıs 1941; *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1941).

Halk tipi ayakkabı incelemelerinin bitirilmesi üzerine İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası halk tipi erkek ayakkabısı standart özelliklerini hazırlamış ve 660 kuruşa satılmasına karar vermiştir. İsteyenlerin ayakkabının malzeme kalitesini odadan öğrenebilecekleri duyurulmuştur (*Vakit*, 6 Haziran 1941). Ticaret ve Sanayi Odasınca tespit edilmiş olan halk tipi ayakkabıların evsafi şöyle olacaktır: “*Ayakkabıların yüzlerinde yara ve bere bulunmayacak, ya Mısır derisi ya da yerli derilerin birinci derecesinden mamul videla olacaktır. Deri kalınlığı bir milimetreden aşağı olmayacaktır. Yüz astarları yerli bezlerden olacak, altı sağlam köseleden ve gömme demirli imal olunacaktır.*” Bu ucuz ve sağlam ayakkabıları her ayakkabıcının evsaf çerçevesinde imal edip satabilmesi, ayakkabıların vitrinlerde teşhir edilmesi ve ayakkabıların üzerinde Ticaret Odasının etiketleri bulunması kararlaştırılmıştır (*Cumhuriyet*, 6 Haziran 1941).

Ayakkabıcılar Kooperatifi ortakları yeni halk tipi ayakkabıların imaline başlamıştır. Bu ayakkabılar deri fiyatlarındaki pahalılık dolayısıyla fazla fiyata mal olduğundan ve Fiyat Murakabe Komisyonu da yeni bir fiyat vermediğinden halk ayakkabıları satışa çıkarılamamıştır. Deri fiyatlarındaki yükseklik dolayısıyla halk ayakkabıları fiyatının 660 kuruş yerine 760 yükseltilmesine karar verilmiştir (*Cumhuriyet*, 18 Haziran 1941).

İlk defa Ayakkabıcılar Kooperatifi tarafından halk tipi ayakkabıların seri halinde imaline başlanarak 1941 yılı Haziran ayı sonunda piyasaya çıkarılması kararlaştırılmıştır. Halk tipi ayakkabıların altları sığır derisi, yüzleri vidalı, burun ve ökçeleri demirli yapılarak piyasadaki aynı tip ayakkabılardan daha sağlam olması hedeflenmiştir (*Cumhuriyet*, 21 Haziran 1941; Bknz. Ek:10). Ancak halk tipi ayakkabıların 660 kuruş gibi ucuz bir fiyatla imali ve seri halinde piyasaya sürülmesi için yapılan çalışmalardan olumlu bir sonuç alınamamıştır. 1941 yılı Temmuz ayına kadar yalnız Ayakkabıcılar Kooperatifi az miktarda halk tipi ayakkabı imal etmiştir (*Vakit*, 10 Temmuz 1941).

15 Temmuz 1941 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nde "660 Kuruşa Satılacak Halk Ayakkabılarının Yalnız İsmi Var" başlıklı haberde hem ayakkabı fiyatı yüksekliği hem de piyasada halk ayakkabısı bulunamadığı eleştirilmiştir. Yazıya göre sağlam ve iyi cins malzeme ile yapılmış bir çift erkek iskarpinini için asgari fiyat 20-25 lira aralığında idi. Bazı kunduracılar iskarpine yeni alt geçirmek için müşterilerden 350-400 kuruş istemişlerdir. Halbuki bundan bir sene önce bu fiyatla bir çift ayakkabı tedarik edilmekteydi. Piyasaya çıkarılan yazlık kadın iskarpinleri için istenen fiyat, geniş bütçeli ailelerin bile haklı şikayetlerine sebep olmaya başlamıştır. Altlarına mantar geçirilen ve üzerleri her biri başka renkte derilerle tutturularak bir nevi lüks nalın şekli verilen bu iskarpinlerin ayağın dörtte üçünü dışarıda bırakacak kadar az deri ile imal edildikleri halde hemen hemen bir çizme fiyatına satılmıştır. Halk ayakkabıları hakkında "660 kuruşa satılması kararlaştırılan bu ayakkabılardan numune olarak ancak birkaç çift imal edilmiş olacak ki piyasada bir gün yüzünü göstermeden ortadan kaybolmuş ve bir daha da kendisinden bahsettirmemiştir." yorumu yer almıştır. Halk ayakkabısı bulamayan insanlar yeni ayakkabı ısmarlayamadıkları için ayakkabıcılar daha çok pençe tamiri ile meşgul olmuşlardır. Ticaret Vekaleti İaşe Müsteşarlığı bu durumu dikkate alarak kundura, ökçe ve taban tamiri için azami bir fiyat tespitine karar vermiştir (*Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1941). Malzeme fiyatlarındaki dalgalanmalar nedeniyle az sayıda imal edilmiş de olsa İktisat Vekaleti tek tip ayakkabı yaptırarak normal bir fiyatla piyasaya çıkartılmasına ve böylece sabit ve dar gelirli halkın ihtiyaçlarını karşılamasını sağlamıştır (*Vakit*, 6 Şubat 1942).

12 Haziran 1942 tarihli *Vakit Gazetesi*'nde İktisat Vekaleti'nin emri üzerine Ayakkabıcılar Kooperatifi'nin halk tipi ayakkabı yarışması yaptığı haberi yer almıştır. Yarışmaya gönderilen ayakkabılar jüri heyeti huzurunda incelendikten sonra üzerlerinde değişiklik yapılmak kaydıyla iki örnek seçilmiştir. Örneklerden biri deri, köseleli ve sadedir. Diğer örnek ise hiç kösele kullanılmadan tahtadan yapılmış ve yalnız çocukların giyebileceği şekildedir. Deri ve kösele hakkında ilgili makamlara bir heyet seçilmiş ve örnek ayakkabılarla birlikte Ankara'ya gitmelerine karar verilmiştir (*Vakit*, 12 Haziran 1942). Ankara'ya götürülen halk tipi ayakkabı örnekleri beğenilmiş, 1942 yılı kışı için erkek ayakkabılarının da istendiği takdirde altlarının tahtadan yapılması ve çocuklar ile kadınlar için de tahtadan ayakkabı yapılabileceği onay görmüştür (*Vakit*, 19 Temmuz 1942).

Halk tipi kumaş imali de yapılmış, bu kumaşlardan bir kıyafetin 20-25 Lira arasında çıkacağı hesaplanmıştır. Bütün erkek vatandaşların giyebileceği ayakkabılar ve elbiselerle özellikle dar gelirli ailelerin yüklerinin hafiflemesi düşünülmüştür (*Cumhuriyet*, 27 Nisan 1941). Sümerbank Genel Müdürlüğü, kendi fabrikalarında özellikle köylü ve fakir halkın alabileceği kumaş ve eşyanın imalini ilgililere bildirmiştir. Lüks çeşitlerin imalatının azaltılması hatta bazı lüks eşyaların imalinin tamamen durdurulması kararlaştırılmıştır (*Vatan*, 2 Ağustos 1941). Tek tip elbise ve ayakkabı imalatı konusunda Meclis'teki bir konuşmasında Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen 30 Ocak 1942 tarihinde şu açıklamalarda bulunmuştur (TBMM Z.C., D. VI, C. 23, s. 179):

"İktisat ve Ticaret Vekillikleri bir seneden beri bu iş üzerinde çalışmış olmakla beraber henüz müspet sahaya dökemiyorlar. Çünkü tahakkuk ettirmek için çivi, deri, makine lazımdır. Velhasıl birçok malzeme ile alakardır. Bunların bir kısmı ithal edilmiştir, stok edilmiştir. Bir kısmı da sipariş edilmiş, gelmiş veya gelecektir. Fakat şunu düşünmek lazımdır ki tek tip elbise, tek tip kundura ile istediğimiz şey yeknesak bir üniforma yapmaktan ziyade halka daha ucuza mal olacak bir tip yapmaktır."

1943 yılı itibariyle İstanbul'da dikiş ücretleri 50 liradan 150 liraya kadar yükselmiş, bir çift ayakkabının yalnız imali için 30-40 liraya kadar el emeği istenmiştir. İstanbul ayakkabıcıları ile terzileri gittikçe yükselen malzeme fiyatları, savaş dolayısıyla ağırlaşan hayat pahalılığı karşısında ayakkabı imal ve dikiş ücretlerinin azaltılması için tek tip ayakkabı ve elbise yapılmasını Ticaret Vekaletine teklife karar vermişlerdir (*Cumhuriyet*, 24 Kasım 1943; Bknz. Ek:11).

1 Ağustos 1944 tarihli *Akşam* Gazetesi'nde İstanbul'daki ucuz halk elbiseleri satış noktasının ilanı yer almıştır. Tek tek ürün ve fiyat listesi sıralanarak toptan almak isteyen tüccarlara fiyat ve çeşit listesi gönderileceği duyurulmuştur (*Akşam*, 1 Ağustos 1944). 9 Eylül 1944 tarihinde ise lacivert tiftik paltoların 6250 kuruştan satışa çıkarıldığı ilanı "Halk Elbiseleri" ilan başlığı ile basında yer almıştır (*Akşam*, 9 Eylül 1944).

1940'lı yıllarda halk tipi elbise ve ayakkabı imalatı konusunda yapılan çalışmalara ek olarak memurlara da elbiselik kumaş ve ayakkabı dağıtımı yapılmıştır (Gökbunar & Kahrıman, 2014, s. 146). *Ülkü* Dergisi'nin 1944 Ocak sayısında "Halk İçin Tek Tip Ucuz Kumaş" başlığıyla yer alan yazıda şu eleştiriler yer almıştır (Ülkü, 1 Ocak 1944):

"Memurlara birer takım elbiselik kumaş verildi. Fakat memlekette sayısı milyonu aşan az ve dar gelirli için elbise yaptırmak bugün artık imkan dışına çıkmıştır. Artık giyim bir lüks ve zenginlik işi oldu. Devlet fabrikaları tek tip elbiselik ucuz kumaş çıkarmalıdır. Hükümet kadrosunun dışında kalan binlerce vatandaş giyim derdi içinde çırpınmaya başlamıştır. Resmî ve hususî fabrikaları bir defa olsun bu önemli millet işinde seferber etmek gerekir düşüncesindeyiz."

Ekonomik sıkıntı içindeki tüm vatandaşlara olmasa bile sınırlı sayıdaki memurlara eşya yardımı yapılması hususundaki kanunun uygulanması bir başka bakımdan iyilik yerine kötülük getirmiştir. Halk ile memurların arası açılmış, halk memura kötü gözle bakmaya başlamıştır. Bu tedbir toplumdaki hoşnutsuzluğu ve huzursuzluğu arttırmıştır (Goloğlu, 2012, s. 181). Basında memurlara yapılan yardımların yetersizliği kadar dar gelirli halkın geçim zorluğu yaşarken ucuza da mal edile kıyafete para bulmakta zorlanması şikayetleri yer almıştır.

5 Ekim 1944 tarihli *Akşam* Gazetesi'nde "Memurların ve Halkın Giyim Kuşam Meselesi" başlığı altında kıyafet ücretleri ve yardımlar eleştirilmiştir. Vâ-Nû kısa adıyla bilinen gazeteci Vâlâ Nureddin yolda "pejmurde" kılıklı bir kişi görmesi üzerine şu satırları kaleme almıştır:

" 'Pejmurde' tabirinden dolayı yurttaştan özür dilerim, fakat başka tabir bulamıyorum. Bulunacak tabirlerin de en hafifi budur. Hani çöplükte bir teki görülen yırtık, patlak kunduralar vardır. Vatandaşın ayağında da bunlardan vardı ve tek tektiler. Burun tarafından kösele sökülüp aralanmış, parmaklar iskarbinden sokağın çamuruna bakıyordu. Çorapların topuk tarafından da yırtık olduğunu görmek için fazla gayrete hacet yoktu. Lime lime pantolon parçaları her sırrı ortaya vurmaktaydı. Bu elbiseler, bu çamaşırlar ancak tahta bezi olmaya alışverişliydi. Ve bu şapka...Şapkadan adamın bir memur olduğu anlaşılıyordu. Bir Türk vatandaşının hatta umumiyetle bir dünya hemşerisinin bu kılıkta gezmesine vicdanlarımız razı olamaz..."

Savaşın böyle altıncı yılı içinde olması en ihtiyatlıları bile naçar durumda bıraktı. Memur denilen zümrede, hele derecesi küçük olan kısmın kaç kat nesi olabilirdi? İki kostüm, beş gömlek, üç pabuç... hepsi eridi gitti. Daha ihtiyatlılar arasında da bu altı sene içinde yaş icabı gelişmeler, gıdasızlık icabı zayıflayanlar olmuştur. İnsan kendi elbisesine giremiyor. Devletin arada yapmış olduğu kumaş yardımı da olmasaydı durum pek kötü olurdu.

Bu senenin kılık kıyafetin rötüş senesi olması icap eder. Acaba yalnız memurlar için mi? Sanayide ileri diğer ülkeler giyim kuşamda her tabaka halkını düşünmek yolunu tutmuştur. Bizde de O kuponu ile basma, diril ve kaput bezi verildiği gibi halka biraz daha geniş ölçülerde kılık kıyafet malzemesi dağıtmak lazım geliyor. Hususî müesseselerde memur olanları tepit ederek müesseseleri vasıtasıyla kuponlar vermek güç olmasa gerektir. Dar gelirli de bunlara ilave edilir. Zira çalışan halk arasında yırtık pabucunu sürükleyenler, pardesüsüz üşüyenler az değildir. Serest piyasada tepeden tırnağa donanmak 500/600 lira olduğuna göre 100/200 lira maaşlılar için serbest piyasanın dükkanları ha var ha yoktur. Vesika usulü ile giyecek dağıtımı bu hal karşısında zaruret halini almıştır. Şehirlerdeki yardıma muhtaç halk memur sayısından da pek fazla değildir." (Akşam, 5 Ekim 1944)

Sümerbank Yerli Mallar Pazarı 1944 kışı için halka mahsus ucuz fiyatla fanilalar satmayı kararlaştırmıştır. Sümerbank kışlık kıyafetlerin fiyatını düşürmek için halk tipi erkek ve kadın paltoları satışa çıkartmıştır (*Akşam*, 21 Ekim 1944). Sümerbank, bu paltoların kısa süre içinde satılması üzerine ikinci parti palto satışa çıkaracağını duyurmuştur. İmalatı biten 5.000 paltonun bir kısmı Anadolu tüccar ve esnafına toptan olarak satılmıştır. İsmarlama işçilik ve malzeme lacivert tiftik paltoların 105, hazır siyah paltoların 93-87, renkli paltoların 47-53-38, İskoç palto ve pardesülerin 42-44, renkli tiftik paltoların 60, lacivert tiftik paltoların 65-70, yün lacivert pardesülerin 38, çocuk palto ve pardesülerinin 28-32-37 kuruştan toptan fiyatla satışa çıkarılacağı ve perakende satışların da devam ettiği duyurulmuştur (*Akşam*, 29 Ekim 1944).

Çeşitli desenli ince yün kumaştan yapılan 3000 ucuz halk elbisesi 1945 yılı Nisan ayı başında satışa çıkarılmıştır (*Cumhuriyet*, 21 Mart 1945). Bu halk elbiselerinin toptan satış fiyatları büyük takım yelekli 6000, büyük takım yeleksiz 5750, çocuk takım yelekli 5000, çocuk takım yeleksiz 4700, çocuk takımı spor 5000, kısa pantolonlu çocuk takımı 3150, küçük çocuk takımı 2400, büyük tek ceket düz 3500, büyük tek ceket spor 3750, büyük tek düz pantolon 2050 kuruş olarak belirlenmiştir. Tüccarlardan siparişleri kabul edildikten sonra toptancıya havale çıkarmaları hatırlatılmıştır (*Cumhuriyet*, 25 Mart 1945; *Cumhuriyet*, 28 Mart 1945). İlanlarda üç metre kumaş fiyatına bir takım elbise alabilecekleri vurgulanmıştır (*Cumhuriyet*, 1 Nisan 1945). 15 Mayıs 1945 tarihinde ince kumaş halk elbiselerinin tamamen satıldığı, imal edilen ikinci partinin satışa çıkarıldığında duyurulacağı haber verilmiş; beş gün sonra ise halk elbiselerinin toptan ve perakende satışının başladığı duyurulmuştur (*Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1945; *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1945).

Sonuç

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmeyerek savaş dışı kalsa da savaşa katılmış ve taraf olmuş devletler kadar derinden etkilenmiştir. Halk savaştan kaynaklanan ekonomik sıkıntılar yaşamış, ülke savaş ekonomisi içine girmiştir. Başta gıda maddeleri olmak üzere pek çok ürüne erişim sıkıntısı çekilmiştir. Savaş dönemi hükümetleri halkın ekonomik sıkıntısını hafifletmek, başta iye maddeleri olmak üzere temel tüketim maddelerine ulaşmalarını sağlamak için çeşitli tedbirler almıştır.

İkinci Dünya Savaşı ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan köylüleri derinden etkilemiş; köylülerin beslenme, sağlık, kıyafet ihtiyaçlarını gidermeleri önemli bir sorun haline almıştır. Kırsal kesimde yaşayan insanların giyinme ihtiyaçları için uygun ücrete sağlam ve dayanıklı kumaşlar imal edilmiştir. Devlet fabrikalarında hazırlanan Türk köylüsünün giyebileceği tarzda kumaşlar elbise yapılarak uygun fiyata satılmıştır. Yapılan elbiselerin köylülerin çalışma yaşamlarına uygun olmaması, bölgelere ve iş kollarına göre farklı elbiselerin tasarlanması gerektiği eleştirileri yapılsa da mevcut uygulama ile araçlar ortadan kaldırılarak ülke genelinde fiyat birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Kadın, erkek, çocuklara yönelik yazlık ve kışlık elbise, çamaşır ve ayakkabı çeşitleri hazırlanıp satılmıştır. Basında yer alan ilanlar ve haberlerle fiyatlar halka duyurulmuştur. Hatta uygun bölgelerde köylülere dokuma tezgahı kullanımı öğretilerek kendi giysilerini kendilerinin dokuması hedeflenmiştir.

Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılara rağmen halen lüks tüketimin görülmesi üzerine ihtiyaca değil zevke hitap eden gıda ve giyim maddelerinin yasaklanması ve sınırlandırılması görüşü gündeme gelmiştir. Sabit gelirlili ve yoksul kesimlerin giyim ihtiyaçlarının temin edilmesi için tek tip elbise ve tek tip ayakkabı imalatı çalışmaları başlatılmıştır. Ayakkabı imalatı konusunda 1939-1942 yılları arasında iyi niyetli bir takım çalışmalar yapılsa da malzeme azlığı ve fiyat pahalılığı gibi sebeplerden ötürü başarılı olunamamış, az miktarda ayakkabı üretilebilmiştir. 1943-1945 yılları arasında kadın, erkek ve çocuklara yönelik çeşitli beden aralıklarında yazlık ve kışlık halk tipi elbise, çamaşır imalatı yapılmış, fiyatlar ve satıcılar gazetelerle halka duyurulmuştur.

Kaynakça

Resmi ve Süreli Yayınlar

Akşam Gazetesi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Cumhuriyet Gazetesi

Haber Gazetesi

İkdam Gazetesi

TBMM Zabıt Cerideleri

Ulus Gazetesi

Ülkü Dergisi

Vakit Gazetesi

Vatan Gazetesi

İnceleme Eserler

Ağaç, S., Çivitci, Ş., Saygılı B.(2007). Cumhuriyet'ten Günümüze Kadın Giyim Kültüründeki Değişimler Üzerine Bir Araştırma, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 38. ICANAS, 10-15.09.2007 Ankara. ss: 1-21.

Akandere, O. (1998). *Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Albayrak, E.(2016). İkinci Dünya Savaşı'nın (1939-1945) Kadın Giyimine Etkileri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 35, Aralık 2016, ss: 539-555.

Bülbül, İ. (2006).İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 9, C. 5, ss. 1-52.

Goloğlu, M. (2012). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi III 1939-1945 Milli Şef Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul .

Gökbunar, A., Kahriman H. (2014). *Karneli Yıllar Bir Savaş Maliyesi Uygulaması*, Nobel Yayınları, Ankara.

Karaosmanoğlu, Y. (1984). *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları.

Koçak, C. (2007). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul.

Metinsoy, M. (2007). *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Savaş ve Gündelik Yaşam*, Homer Kitapevi, İstanbul.

Öndoğan, Z. (1996). 1940'dan 1960'a Kadar Moda, *Ege Üniversitesi Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi*, S. 4, ss: 364-370.

Tekeli, İ., İlkin S. (2014). *İktisadi Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul.

EKLER

EK 1: *İkdam* Gazetesi, 11 Mayıs 1939, nr. 117, s. 1.
Ucuza Köylü Elbiselerinin Satışa Çıkarılması

Ek 2: *Cumhuriyet* Gazetesi, 11 Mayıs 1939, nr. 5385, s. 1.
Köylüler için hazırlanan elbise örneği

Köylü elbiseleri

Seri imalâta başlandı, nünuneler, yarın akşam Ankaraya gönderiliyor

Köylü için yazlık kadın mantoları ve yazlık erkek elbise ve çamaşırları üzerinde seri imalâta başlanmıştır. Devletin bir programla fabrika maliyet fiyatına köylüye tevzi edeceği bu elbiselerden kadın elbiseleri kumaşı, Kayseri fabrikasında ve Türk köylüsünün ötedenberi giymeğe alışık olduğu kumaş nünuneleri gözönünde tutularak yapılmış, gene köylümüzün giydiği manto şekilleri bugünün telâkki ve ihtiyaçlarına göre, modern bir şekle sokularak dikilmiştir. Bu mantolar, boylarına göre, 255 - 325 kuruş arasında mal olmuştur; böylece satılacaktır. Yazlık erkek elbiseleri için Ereğli fabrikasında kumaşlar yaptırılmış ve yünlü desenleri üzerinden yapılanları 280 - 340, düz kumaştan olanları 255 - 310 kuruş arasından boylarına göre maletmek imkânı hasıl olmuştur. Köylümüz için kışlık olarak mukavemeti fazla avcı biçiminde yeni elbiseler hazırlanmaktadır. İlk nünuneleri yarın Yerli Mallar Pazarları Müdürü Ahmed Özbakır Ankaraya götürecektir ve alâkadar makamlara gösterecektir. Köy ihtiyar heyetlerine köylü elbiselerinin emirlerine hazır olduğu bildirilecek ve ihtiyar heyetleri vasıtasile tavizat yapılacaktır.

Ek 3: *Cumhuriyet* Gazetesi, 11 Haziran 1939, nr. 5416, s. 2.
Seri imalatına başlanan köylü elbisele

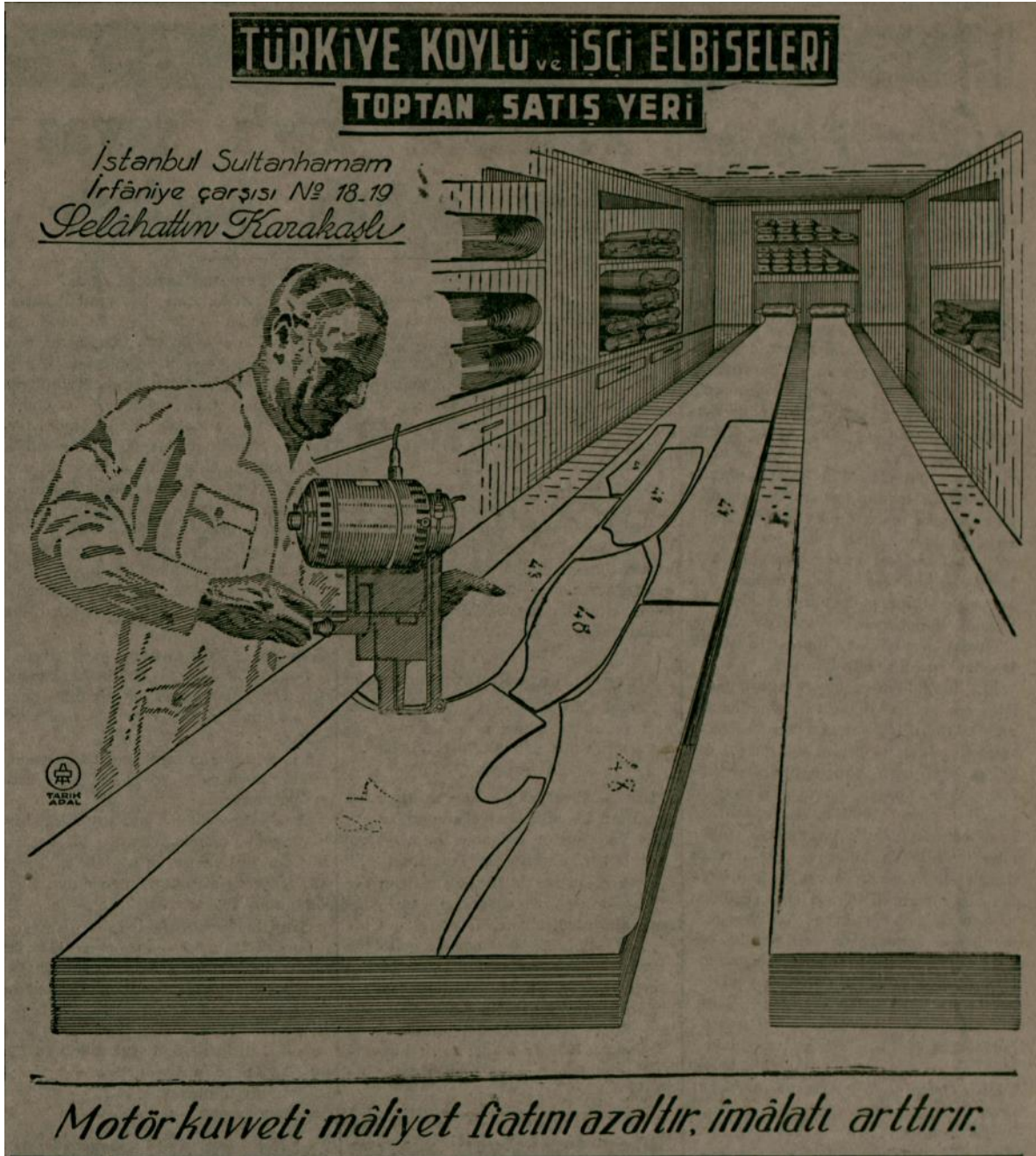
Ek 4: Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mart 1943, nr. 6673, s. 4.
Köylü ve işçi elbiseleri toptan satış merkezi

Ek 5: Cumhuriyet Gazetesi, 10 Mart 1943, nr. 6667, s. 4.
Köylü ve işçi elbiseleri toptan satış merkezi

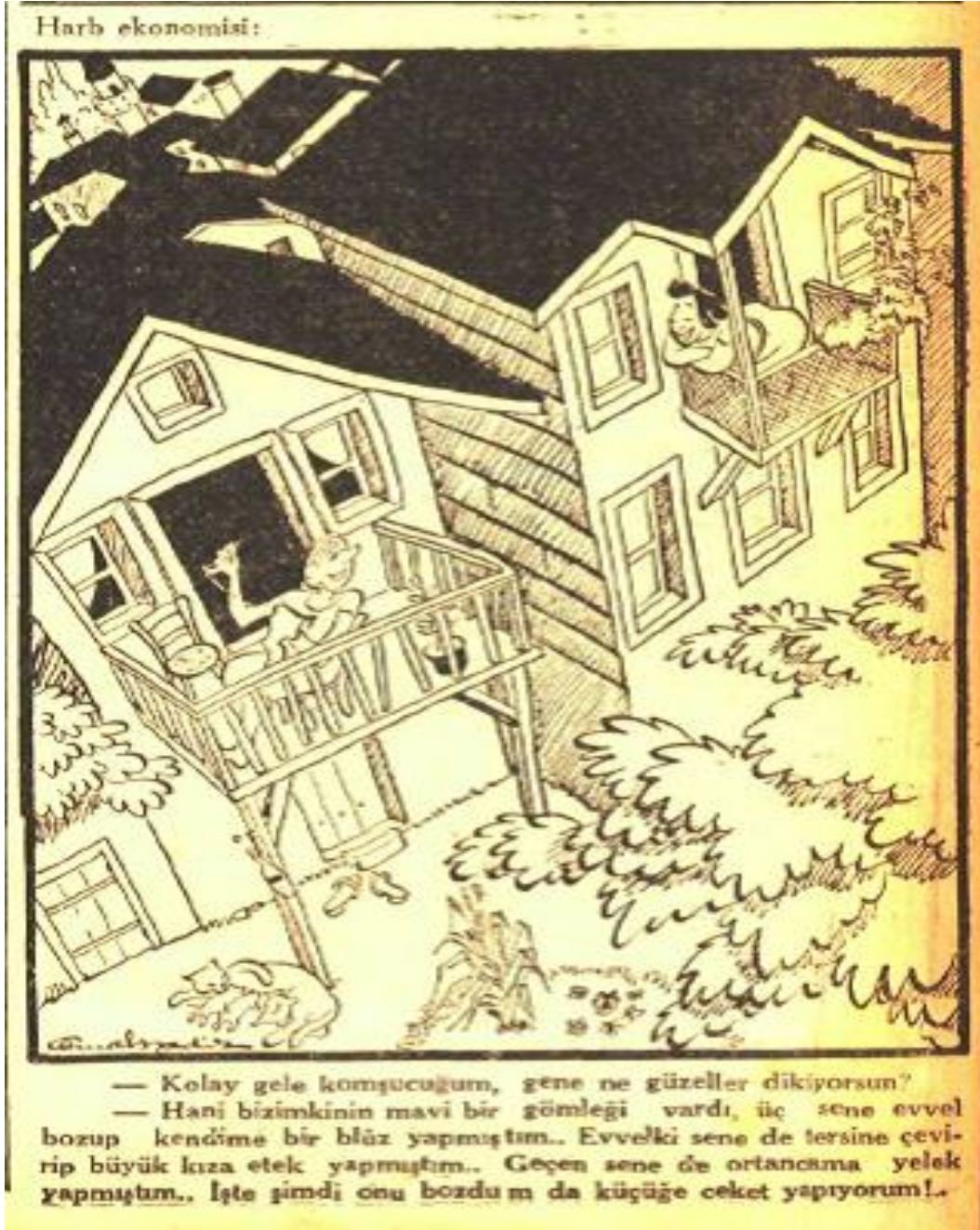
Ek 6: Cumhuriyet Gazetesi, 3 Mayıs 1943, nr. 6721, s. 4
Yazlık köylü ve işçi elbiseleri satışa çıkarılmıştır.

Ek 7: Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mart 1943, nr. 6680, s. 4.
Köylü ve işçi elbiseleri yapılışını gösteren afiş

Ek 8: *Akşam* Gazetesi, 27 Mart 1939, nr. 7342, s. 1.
Kıyafet masraflarının lüks tüketime girmesi

Ek 9: *Cumhuriyet* Gazetesi, 29 Haziran 1944, nr. 7139, s.1.

Kıyafet masraflarının lüks tüketime girmesi, eski kıyafetlerin bozularak yenilerinin yapılması

Halk tipi ayakkabılar

660 kuruş fiatla hafta başında
piyasaya çıkarılacak

Hazırlanan halk tipi ayakkabıları

İstanbul ticaret ve sanayi odası tarafından evsafı tespit edilip Ticaret Vekâletince kabul olunan halk tipi ayakkabıların 660 kuruştan piyasaya çıkarılması imkânı hasıl olmuştur. Fiat murakabe komisyonu tarafından yeni tespit edilen yaş deri fiatları halk tipi ayakkabılara fiat vazolunduğu zamanın aynı olduğundan halk tipi ayakkabı fiatlarına evvelce yapılması zarureti olan bir lira zammın icrasına lü-

zum kalmamıştır.

İlk defa ayakkabıcılar kooperatifi tarafından hazırlanan halk tipi ayakkabılardan seri halinde imale başlanmıştır. Hafta başında ayakkabılar piyasaya çıkarılacaktır. Halk tipi ayakkabıların altları sığır derisi ve yüzleri vidaladır. Burun ve ökçelerinde demir vardır. Bu tip ayakkabıların piyasadaki aynı tip ayakkabıların hepsinden sağlam olduğu temin olunmaktadır.

Ek 10: Cumhuriyet Gazetesi, 21 Haziran 1941, nr. 6059, s. 4.
Hazırlanan halk tipi ayakkabı örnekleri

Ek 11: Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ocak 1944, nr. 6968, s. 1.
Ayakkabı fiyatlarının pahalılığı